

Proceedings of International Educators Conference

Hosted online from Rome, Italy.

Date: 25th March, 2024

ISSN: 2835-396X

Website: econferenceseries.com

AN'ANAVIY TEATRNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI

Rahmanova Nargiza

O'zbekiston Davlat San'at va Madaniyat Instituti Farg'ona mintaqaviy filiali
Qo'g'irchoqlarni ishlab chiqarish texnologiyasi 2- bosqich talabasi

Annotatsiya:

Ushbu maqolada An'anaviy teatrning o'ziga xos xususiyatlari bilan tanishtirib o'tiladi. Ya'ni, an'anaviy ijrochilik san'ati, og'zaki to'qiladigan dramaturgiya, tomoshalarning sahnaviy talqinlari haqida so'z yuritiladi. O'tmish va bugungi kunga nazar solinadi. O'tmishdagi buyuk shaxslar haqida so'z boradi. An'anaviy teatrning o'ziga xos xususiyatlari haqida so'z yuritiladi.

Kalit so'zlar: teatr, an'anaviy, ijro, erkin, aktyor, spektakl, improvizatsiya, komediya, uslub, vosita, xarakter, og'zaki, intizom, qiziqchilik, Shogird, xursand, yaramas, bevosita, xalq, adabiyot, yozma, voqea, xususiyat, to'rtburchak, xalloslab.

An'anaviy teatr ijrochilik san'atidir. Og'zaki to'qiladigan dramaturgiya ham shu ijrochilikdan kelib chiqadi. Chunki tomoshalarning sahnaviy talqini ularni to'qish jarayoni bilan, ijod qilish, ijro etish bilan uzviy bog'langan bo'ladi. Zotan, har qanday masxarabozlik, qiziqchilik tomoshasining, obrazli qilib aytganda, ustaxonigina ma'lum bo'lib, ijrochilar tomoshada uni savol-javoblar bilan, o'z qiyofa va harakatlari bilan to'ldirib gavdalantiradilar. Shuning uchun ham an'anaviy teatrda erkin va ijodiy badiiy - improvizatsiyaning o'rni juda ham katta. Ammo bu aktyor hech qanday tayyorgarliksiz sahnaga chiqib gap to'qib, o'ynab ketaveradi, degan so'z emas. Juda erkin ijro qilinadigan, boshdan-oyoq faqat improvizatsiyaga asoslangan askiyaga qo'shilish uchun ham katta malakaga ega bo'lish, xotirada yuzlab iboralar, maqollar, aforizmlar, so'z o'yinlari, qochirimlarni saqlab yurish kerak. Shu masalaga o'z vaqtida Sharif Rizo ham e'tiborni jalb etgan edi. «Hozirgacha, - degan edi u o'zining «Xalq san'atkorlari» maqolasida, - bularga «qiziqchi» deb nom berib kelamiz, matbuotda esa "improvizator" deb qo'yamiz... Holbuki, ularning repertuari katta otameros yoki o'yin boshlanmasdan ancha burun ijod etilgan va bir necha martalab o'ynab kelinayotgan syujetli asarlardir»

1. Masxaraboz yoki qiziqchi maxsus maktab o'tar ekan, o'z ustozidan va boshqa tajribali san'atkorlardan og'zaki to'qilgan, tildan tilga, ustozdan shogirdga olib

Proceedings of International Educators Conference

Hosted online from Rome, Italy.

Date: 25th March, 2024

ISSN: 2835-396X

Website: econferenceseries.com

kelayotgan an'anaviy komediyalarning fabulasini, xarakterlarini, ijro uslubi va vositalarini, ayrim barqaror dialog va iboralarni yod oladi, o'zlashtiradi. Har qanday masxara, qiziq mana shu poydevor asosida o'z ijodini boshlaydi. Suyanadigan manbalar, malaka, ishq-havas boisa-da, baribir badihago'yhk asosida spektakl yaratish mashaqqatlidir. Chunki har doim dialog va harakatlarni, harakatlar kompozitsiyasini yangidan to'qish, yangidan ijod qilish kerak. Buning uchun xalq aktyori biron taniqli ustaga shogird tushib, maxsus maktab o'tashi zarur edi. Masxaraboz va qiziqchi tarbiyalab yetishtirishda XVIII asr va XIX asrning birinchi yarmida ham ikki xil uslub hukm surgan. Bir xil ustalar o'z shogirdlarini birga olib yurib, ahyon-ahyonda ayrim kichik rollarni ishonib topshirsa-da, maxsus mashg'ulotlar o'tmagan, ba'zan-ba'zan qisqa tushintiruv, ta'rif, maslahat, ogohlantiruv va ma'qullash bilan cheklangan. Shogird asosan ustasi va boshqa yirik artistlarning o'yini va harakatlarini kuzatish, sinchkovlik bilan o'rganish («Ramz qilish», «Ko'zni pishitish», «Betni qotirish»), repertuarni o'zlashtirish yodidan borgan. Bir toifa ustalar esa (bu ko'proq shahar masxarabozlari va qiziqchilariga taalluqlidir) alohida vaqt ajratib, shogirdlari bilan ma'lum tartib va intizom asosida ish yuritganlar. Shogird birinchi kundan boshlab ustasi bilan birga bazmlarga borgan va asta-sekin, ehtiyotkorlik bilan tomoshalarga aralashgan. Shuning kabi shogirdga jamiyatdagi barcha tabaqalarning urf-odati, munosabati va muammolari o'rgatilgan, toki lozim bodganda har qanday tabaqa va guruhlar qiyofasini ishonarli tasvirlay olsin va ular orasida o'zini tuta bilsin, or-nomusini saqlasin. Yusufjon qiziqning ta'biri bilan aytganda, «korxonaga ko'rmagan», «ta'lim olmagan», «turtki yemagan» masxaraboz va qiziqchi har qadamda qoqilgan. Shogird ustanikida besh-o'n yil yashab, tahsil ko'radi. Qobiliyatli va sabr-toqatli shogirdgina muddaoga erishadi - maxsus arvohi pir marosimidan keyin shogirdlikdan ustalikka o'tib, mustaqil ishlashga yodlanma oladi. Ustoz shogirdga ko'p yillar davomida uning ongiga singdirib kelgan pand-nasihatlarini so'nggi marta yana bir-bir takrorlaydi: - Hunaringiz bor, rizqingiz albatta topilur. Hayotga yo'l ko'rsatdik, o'z san'atingiz bilan xalqni xursand qiling. Kattani katta, kichikni kichikdek biling, izzatingizni saqlang, har yerda qiziqchilik qilavermasdan, o'z joyida qilingki, tamomi odam qilayotgan qiziqchiligingizdan xursand bo'lsin. Birinchidan, o'yinga usta boding, ikkinchidan, muqallidni yaxshi bajaring, uchinchidan, chirmanda usullarini biling. Kal, ko'r, qiyshiq, bo'qoq yoki chodoq kabilarni ermak qilib, xalqni kuldirishga urinmang. Nafsi yomon tekinxo'rlar, yaramas eshonlar, xasis sudxo'rlar, poraxo'r

Proceedings of International Educators Conference

Hosted online from Rome, Italy.

Date: 25th March, 2024

ISSN: 2835-396X

Website: econferenceseries.com

amaldorlar, riyokor domullalar, mayparastlar, o'g'rilar, qimorbozlar, bezorilar, muttahamlar, yolg'onchilarni xalq oldida qo'lingizdan kelganicha masxara qiling, sharmandasini chiqaring. Keltirilgan nasihatdan shu narsa anglashilib turibdiki, masxaraboz va qiziqchilar shogirdni asrlar davomida ishlanib, ma'lum sistemaga kirib qolgan san'atkorning axloq ta'limoti asosida tarbiya qilganlar. Mazkur ta'limot bo'lg'usi masxarabozni ijtimoiy hayotni, xalq turmushini, urf-odatlarini yaxshi bilishga; ijodda odkir va zamonaviy mavzu, aniq va xalqchil muddao, yetuklik; faoliyatda ishq, sadoqat, odob, did va soflik bodishi uchun astoydil harakat qilishga o'rgatgan.

Ammo kulgi, hazil-mutoyiba xamirturushida, mijozida bo'lmasa, unday odamni ming tarbiyalagan bilan masxara, qiziq bo'lib chiqishi amri mahol. Haqiqiy badihago'y aktyor bo'lish uchun tug'ma iste'dodga ega bo'lishi lozim. Bo'lg'usi xalq aktyorida kulgi va hajvga nisbatan havas va mayl bolalikdan tug'ilib, o'zi ulg'aygan sayin ishqibozlik ham rivojlanib, hayot tarziga aylanishi kerak. Yaxshi badihago'y aktyor bo'lish uchun ijtimoiy hayotni chuqur bilish muhim shartlardan biri. Chunki o'zbek aktyorlari o'z tomoshalariga materialni, mavzu va syujetni bevosita hayotdan olganlar. Shu bilan birga, ular yozma adabiyot, xalq og'zaki ijodi, musiqasi, urf-odatlari va marosimlaridan ham durust xabardor bodganlarki, bundan o'rni kelganda o'z ijodlarida ham foydalanganlar. Xalq aktyori chaqqon, otashin, sezgir, kuzatuvchan, xayolga boy, hofizasi baquvvat bodishi lozim. Shuning kabi u gapdon, dono odam, o'ziga xos notiq bodishi zarur, toki uning nutqi erkin, ravon, tabiiy bodib quyilib kelaversin, har xil narsa xususida bir jahon kulgili, qiziqarli va g'alati gaplarni terib to'qib tashlayversin. Masxarabozlar va qiziqchilar tilga, so'zga alohida e'tibor berganlar. Chunki ularning qodida so'z va harakat asosiy omillardir. So'z o'yini, qofiyali dialoglar, payrov, o'xshatish, qochirim, lutf, kinoya, istiora, majoz, tazod, takror ularning o'yinlarida muhim o'rin tutgan. Aktyorlarning tili o'zbek tilining u yoki bu dialekti asosida qurilgan, xalqqa tushunarli, yoqimli, sodda, zavqli, serma'no, serqochirim obrazli iboralar va shakllarga boy bodgan. Aktyorlar har bir so'zni hayotdagidan bir-ikki parda baland ohangda, dona-dona, chiroyli talaffuz etishgan. O'zbek an'anaviy teatri va xalq aktyorlari ijrochilik san'atining o'ziga xos xususiyatlarini aniqlash uchun mavjud bodgan shartlilik tabiatini tushunmoq zarur. Shartlilik xalq aktyorlari tomoshasining barcha komponentlarida ko'rinadi. Dastavval shuni aytish kerakki, masxaraboz va qiziqchilar teatri hozirgi tushunchadagi sahna, tomoshabin bilan teatni keskin

Proceedings of International Educators Conference

Hosted online from Rome, Italy.

Date: 25th March, 2024

ISSN: 2835-396X

Website: econferenceseries.com

ikkiga bodib turadigan ayirma, maxsus dekoratsiya bodmagan. Ayvon, shohsupa, qishloq ko'chasi, registon maydoni, sayilgoh, hovli yuzasi, gulhan atrofi, uy ichi unga «sahna» bodib kelgan. Xalq aktyorlarining mana shu «sahna»da uch yoki to'rt tomondan qurshab turgan tomoshabin davrasida o'ynashi an'anaviy teatr mazmunini belgilab, shartlilik ham ko'p jihatdan shunga bog'diqdir. An'anaviy teatrimizning muhim tamoyillaridan biri voqea o'rni va paytining shartli ko'rsatilishidir. Bu xususiyat birinchi marotaba G'ulom Zafariy tomonidan qayd qilingan edi. «Qiziqqlar bir o'yin o'ynamoqchi bodganda, - deb yozgan edi u, - tus o'zgartirib boshqa kiyim kiyarlar-da, voqea joyini (uy, hovli, bog\ ko'cha) kerak bodsa faraziy ko'rsatuvlarda o'ynay beradurlar». Tomoshabin voqeaning qaysi payt, qayerda sodir bodayotganini ijrochilarning dialogi va ayrim shartli harakatlaridan bilib olgan. Aktyorlarimiz diametri 4-10 metr keladigan dum aloq yoxud to'rtburchak «sahna»da o'n toshlab yod bosganlar, bir qishloqdan ikkinchi qishloqqa o'tganlar, xayolan uy qurganlar, daryo, ariq hosil qilganlar va hokazo. Bunga misol qilib «Qoribozlik» komediyasini ko'rsatish mumkin. Unda shunday ko'rinish bor: qori amirning nogironlarga sadaqa berishini eshitib, unga yetib borishga shoshiladi. Demundan Buxoro registoniga borish kerak. O'n chaqirim keladigan ana shu masofani «sahna»da ko'rsatish lozim. Ochilboy degan xizmatkor qorining qodidan ushlab olib, davrani ikki-uch marta aylantiradi. Yoshi o'tinqirab qolgan bodsa-da, hamon pulga o'ch, badnafs qori xalloslab, terlab-pishib ketadi. Mana shu bilan masofa tasavvuri hosil qilinadi. Voqea davomida qori xayoliy ariqdan sakraydi.

Ijrochi o'zini tutishi, harakati bilan tomoshabinni shunga ishontiradi. Shunday qilib, masxaraboz va qiziqchilar teatrida hozirgi ma'nodagi dekoratsiya, badiiy bezak bo'lmagan. Faqat harakat davomida juda zarur bo'lgan ko'rinish va buyumlarni berishga to'g'ri kelgan, lekin shunda ham ular shartli ko'rsatilgan. Komediyalardagi to'g'on, mozor, tandir, to'quv dastgohi, tol, devor, tegirmon, objuvoz kabi ko'rinish va buyumlar statist ijrochilar tomonidan gavdalantirilib, «jonli dekoratsiya» hosil qilingan. «Jonli dekoratsiya» voqeaga aralashib, kulgi manbai bodib turadi. Masalan, «Tol sotdi» qiziqchiligida davradan bir kishi chaqirilib, unga tol daraxti bodishi, tomoshada o'zini qanday tutishi kerakligi tushuntirilib, voqea davomida uni yiqitadilar, chopadilar, arralaydilar.

Spektaklning eng qizg'in joyida kutilmaganda "tol" azob berayotganlaridan shikoyat qilib qoladi. Xaridor esa «tobning odamlarinikidek qo'l-oyog'i, burni, ko'zlari borligini ko'rib ajablanadi. Masxara va qiziqqlar sahnaga jonivorlarni chiqarish zarur

Proceedings of International Educators Conference

Hosted online from Rome, Italy.

Date: 25th March, 2024

ISSN: 2835-396X

Website: econferenceseries.com

boiib qolgan taqdirda ham shartlilik talabidan chetga chiqmaganlar. Oddiy bir cho‘p xalq aktyori qodida goh jiyron otga, goh o‘jar eshakka aylanardi. Masalan, «Eshak savdosi», «Eshoni rais» komediyalarida eshak aktyor tomonidan gavdalanirilgan. Uning chekkalariga uzunchoq qilib buklangan do‘ppilar bogdanib, quloq yasalgan, yuziga qorakuya yoki un surtilgan. Bir o‘rinda «eshak» savdo ob'ekti sifatida qatnashib, uni sotib olgan nochor odamga talay ko‘p dilxiralik keltiradi, boshqa o‘rinda u o‘zining xarxasha va qiliqlari bilan zolim amaldor - eshon raisni fosh etishga yordamlashadi. Hayvon va qushlarga bag'ishlangan barcha muqallidlarda ham aktyorlar shartlilik uslubidan keng miqyosda foydalanib, o'ziga xos badiiy obraz yaratishda katta muvaffaqiyatlarga erishganlar. Shartli uslub xalq aktyorlari tomonidan libos va pardozga nisbatan ham ishlatilgan. Bu to‘g‘rida o‘z davrida etnograf A.L.Troitskaya quyidagi haq gaplarni yozgan edi: «Qiziqchilarning kiyim-kechak bisoti bir necha cho‘qqayma, keng jiyak do‘ppi, yasama soqol, mo‘ylov hamda ayollar anjomlaridan (ko‘ylak, ro‘mol kabi) iborat bo‘lgan. Eshon, rais, mulla, qozi tiplari ichiga to‘n yoki elak gardishi o‘ralgan kattakon beso‘naqay salla, uzun oq soqol va mo‘ylov, bahaybat qorin va nihoyat, qimmatbaho choponlar bilan ajralib turgan. Dehqon va hunarmandlarning tiplari libosda bir necha xarakterli belgilar bilan berilgan: salla, belbog'ni o‘zicha sodda qilib bog'lash; bir oyoqda maxsi yoki etik bodgani holda, ikkinchi oyoqning yalang bodishi; bir pocha shimarilib, ikkinchisining tushib turishi kabi. Qiziqchilar komik personajlarni tasvirlash uchun janda, teskari o‘girilgan choponlar kiyishgan, soqol-mo‘ylovlariga lattalar osib olishgan, betlarini bo‘r bilan oqartirib, ogdz oldi va qoshlarining ustini qorakuya bilan bo‘yaganlar, ba‘zan burun va chakkalariga qizil surtganlar»¹. Shuningdek, personajlarga tegishli bodgan jihozlar va buyumlar ham shartli - bo‘rtirma shakliga ega bodgan. Pantomima ustasi va tarixchisi Rudolf Slavskiy Sharq teatri, jumladan, o‘zbek teatrining ana shu xususiyatiga e‘tibor beradi. «Qo‘l harakatlarining g‘oyatda shartliliigi, - deb yozadi u, - yapon mimi qo‘lida oddiy yelpig‘ichni goh durbinga, goh surnayga, goh jangovor kurashdagi qalqonga, goh kitobga, goh mo‘yqalamga, goh qadahga aylantiradi. Xuddi shuning kabi ijodkor masxaraboz qodida do‘ppi ham ko‘p ma‘nolarni anglatishi mumkin. Do‘ppi yordamida nimalarni tasvirlashmaydi deysiz!». Aktyorlarning to‘n, tayoq, ro‘mol, doira va hokazo buyumlarni ishlatishdagi kashfiyotchiligi to‘g‘risida ham aynanshu gaplarni aytish mumkin.

Proceedings of International Educators Conference

Hosted online from Rome, Italy.

Date: 25th March, 2024

ISSN: 2835-396X

Website: econferenceseries.com

«Qozibozlik» komediyasida, masalan, masxaraboz oddiy choponni goh ketmon, goh bug'doy solingan qop, goh sholcha, goh darraga aylantiradi. Gap shundaki, aktyor o'zining samimiy ijrosi, mantiqli harakatlari bilan tomoshabinni shunga ishontiradi. Butun shartlilik: bezaklar, shartli jihozlar, shartli liboslar, shartli pardozi faqat masxaraboz va qiziqchilarning mahorati, san'ati tufayligina tabiiy va ishonarli chiqib, sahnaviy haqiqat yaratishga xizmat qiladi. Aktyor qori rovida («Qoribozlik») tasavvurdagi ariqdan sakrar ekan, siz unga ishonasiz. Masxaraboz yerga tashlangan oddiy arg'amchi ustida yurar ekan («Dorbozlik» muqallidi), hazilkash dorboz qiyofasini tasavvur qilasiz. U o'g'ri qiyofasida tasavvurdagi molxonaga kirib, sigir taqlidini qilib yotgan statistika aktyorning yaktagini asta-sekin yechib olarkan, siz uning o'g'riligi, sigirni so'yib, terisini shilib olganiga ishonasiz. Qisqasi, xalq aktyorlarining haqqoniy, tabiiy o'yinlari xayoliy va shartli narsalarni ham haqiqatga aylantiradi. Yana shuni qo'shib ketish lozimki, xalq aktyorlari o'zlarining mantiqli va haqqoniy harakatlari bilan «sahna» maydonini istagancha kengaytirish imkoniga ega bo'lishgan. Ijrochi qo'lini peshonasiga soya qilib, uzoqqa tikilish bilan dalada turganini bildiradi. Sahnani bir necha marta aylanib, uzoq va mashaqqatli yo'l bosib o'tganiga ishontiradi. Shartlilikning ba'zi ko'rinishlari masxara va qiziqchilarning o'z mohiyatiga ko'ra realistlik bo'lgan ijrochilik uslubida ham mavjud. Ijrochilar o'z xarakterlaridan uzoqlashib, qahramon ichki va tashqi qiyofasiga, kira olgan. Ammo ko'pincha bu qiyofada muttasil, izchil, tomosha tugashigacha turmagan. Qahramon obraziga kirib, obrazdan chiqib turishgan.

Zotan, ular ko'pincha ikki qiyofada goh qahramon qiyofasida, goh masxaraboz va qiziqchi qiyofasida gavdalanishga intilganlar. Bu, o'yin davomidayoq aktyorning o'z qahramoniga oshkora munosabatini ko'rsatishi uchun ham kerak bo'lgan. To'laqonli, ipik sahnaviy xarakter yaratish, umuman, o'zbek an'anaviy teatriga xos xususiyatdir. Eng mayda, ushoq rolda ham masxaraboz va qiziqchi xarakter yaratishga intilgan. Ammo bu xarakterlar, asosan, umumlashma va ipik darajasida bo'lgan. Masxaraboz va qiziqchilar hamisha badiiy umumlashmaga intilganliklari tufayli an'anaviy teatrdan tip-maskalar maydonga kelgan. Boy, sudxo'r, savdogar, qozi, rais, mirob, mudarris, domla, dallol, o'g'ri, qimorboz yoxud novvoy, kosib, to'quvchi, dehqon, ovchi kabi an'anaviy obrazlar ana shunday tip-maskalardir. Xalq aktyorlari tipik obrazlar yaratish, ya'ni ma'lum ijtimoiy tabaqaning xarakterli umumiy belgilarini bo'rttirib, kulgili qilib tasvirlash bilan birga, ayrim hollarda

Proceedings of International Educators Conference

Hosted online from Rome, Italy.

Date: 25th March, 2024

ISSN: 2835-396X

Website: econferenceseries.com

individuallashgan xarakterlar ham yaratgan. Chunki ustalar sharoit to'g'ri kelgan zamonq, qanday tomoshada chiqmasin, uning mazmuniga to'g'ri keladigan (tomoshabinlar orasida odirgan yoki unga juda tanish bodgan) aniq shaxs muqallidini ishlatishga, shu yod bilan tomosha dolzarbligini oshirishga harakat qilgan. Lekin shunda ham taqlid, hajv qilinuvchi shaxsning qiyofasi, holati qanday bodsa, shunday ko'chirilmagan, balki uning yirik xususiyatlarigina ko'rsatilgan.

Shu tariqa

individual xarakterlar ham tipik obraz yaratish yoki uni toddirish va aniqlashga xizmat qilgan. Barcha masxaraboz va qiziqchilar hayotni hajviy bo'yoqlarda umumlashtirib aks ettirar ekanlar, o'tkirlik va mubolag'aga keng yod berganlar. Juda iste'dodli, yirik aktyorlargina (Bidiyorshum va Boboyor masxara kabi) komediyalarni jiddiy yo'sinda o'ynashga, kulgini qiliq bilan emas, voqea mantiqiy va holatidan keltirib chiqarishga, xarakterni mantiq va psixologik jihatdan ham asoslashga uringanlar. Mana shunday iste'dodli, tajribali aktyorlar orasidan korfarmonlar yetishib chiqqan. «Korfarmon» degan so'zning ma'nosi ishga farmon berish, ya'ni, ishboshi demakdir. Darhaqiqat, korfarmon - bu o'ziga xos ishboshi - administrator, rejissyor, muallim, o'yinboshidir. Korfarmonlar, xususan, yirik to'da truppalarda katta rol o'ynab kelgan. Korfarmonlar avvalo atoqli ijrochi, birinchi aktyordirlar. Ular boshqa aktyorlarga qaraganda, qobiliyatliroq, ustaroq, tajribaliroq bodishgan, meros hamda ijod va ijro tamoyillarini mukammalroq bilishgan, inson sifatida ham obrodiroq va olijanobroq bodishgan. Shuningdek, ularda muallimlik va tashkilotchilik qobiliyati ham yaxshi rivoj topgan bodishi kerak edi. Korfarmon, odatda xalq aktyorlarining maxsus yig'dnida saylangan va mehtarboshi tomonidan tasdiqlangan. Ba'zan esa biron to'dadan ajralib chiqqan taniqli masxaraboz yoki qiziqchi o'z atrofiga o'ziga ma'qul hamkasblarini to'plab, to'p tuzgan va o'zi shu to'pning korfarmoni bodib qolgan. Ikkala holda ham korfarmonning ko'rsatmalari, topshiriqlari, maslahatlari to'da a'zolari uchun qonun bodgan. Kimki tartib-intizomni buzsa, korfarmonning aytganlarini qilmasa, to'da yig'ilishida muhokama qilinib, unga nisbatan ma'lum (jarima, ogohlantirish yoki to'pdan chiqarish kabi) chora ko'rilgan. Zotan, korfarmonlar san'atkor risolasi, masxaraboz odobi qoidalarini qattiq muhofaza qilgan. Korfarmon chavki, sayil, to'y yoki ziyofatga taklif olarkan, bodg'usi tomosha maydoni va auditoriyani tasavvur qilgan holda unga yarasha dastur tuzadi, asbob-anjom hozirlaydi. Tomoshadan ba'zan bir kun oldin (bu yig'dn xakteri va dastur salmog'dga bog'diq), ba'zan ikki-uch soat ilgari

Proceedings of International Educators Conference

Hosted online from Rome, Italy.

Date: 25th March, 2024

ISSN: 2835-396X

Website: econferenceseries.com

korfarmon to'daga o'ylab qo'ygan dastur tartibini e'lon qiladi, tushuntiradi va alohida ajratilgan choyxona yoki mehmonxonada har spektakl ustida biroz-birozdan mashq-repetitsiya o'tkazadi.

Mashqda u yoki bu spektakl boshdan-oyoq o'ynalmaydi, balki ayrim alohida urg'u beriladigan yoki boshqacha talqin qilinadigan joylari, ba'zi bir xil savol-javoblar qaytariladi. Korfarmon ularni yaxshilab kuzatadi, to'g'rilaydi, maslahatlar beradi, tushuntiradi, ba'zida o'zi o'ynab ko'rsatadi. Bundan tashqari kim qayerdan, qachon, qanday ohang va holatda chiqishi, keyin qanday kompozitsiyada harakat qilishi ham taxminan kelishib olinadi. Spektakl ijrosi, dasturni namoyish qilish jarayonida ham korfarmonning xizmati katta va mas'uliyatli bodgan. Uning o'zi bosh qahramon rolini o'ynashdan tashqari butun spektaklni zimdan boshqarib borgan: biron ijrochi tasodifan so'z topolmay yoki epizoddan epizodga o'tolmay qolganda, tomoshabinga bilintirmay ishora yoki shivirlab uni to'g'rilagan (ya'ni suflyorlik qilgan), u yoki bu aktyor auditoriyani hisobga olmay «o'tlab ketganda», ya'ni mavzudan chetlashgan yoki beparda so'zga ortiqcha berilib ketganda, unga sekingina tanbeh berib turgan. Masxarabozlarning chiqishlarinigina emas, butun bazm dasturini boshqarish ham ko'pincha korfarmon zimmasiga yuklangan. Kuy, ashula, raqs, masxarabozlikni bir-biriga qiziqroq qilib ulash, xaloyiqni xursand qilish uchun korfarmon butun qobiliyati, so'zga chechanligini ishga solgan.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Sahna ma'naviyati (SH. Rizayev)
2. Sahna nutqi (U. Boltaboyeva)
3. Qo'g'irchoq teatr tarixi (M. Qodirov, S. Qodirova)
4. Qo'g'irchoq boshqarish asoslari (D.D.Abdullayev, L.D.Usmanova)
5. Teatr tarixi (S. Tursunboyev)
6. Aktyorlik Mahorati (R. O'tganov)
7. O'zbek teatr tarixi (M. Qodirov)

Foydalanilgan web-saytlar:

1. Tafakkur.net
2. Ziyouz.com sayti
3. Qomus.info sayti
4. Saviya.uz sayti
5. Shosh.uz sayti

